



อนุพันธ์ทางการเงิน

อนุพันธ์ทางการเงิน (Derivatives) มีหลายประเภท เช่น สัญญาล่วงหน้า (Forward Contracts) สัญญาอนาคต (Future Contracts) สัญญาแลกเปลี่ยน (Swaps) และ สิทธิเลือก (Options) แต่ตัวอย่างที่ง่ายที่สุดของอนุพันธ์ทางการเงิน เห็นจะเป็น สัญญาล่วงหน้า (Forward Contracts) ลองมาดูตัวอย่างของสัญญาล่วงหน้ากัน

สมมติว่า วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2540 บริษัทซื้อเครื่องจักรราคา 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ จากต่างประเทศเป็นเงินเชื่อ ที่จะถึงกำหนดจ่ายวันที่ 30 กันยายน และสมมติว่าในวันที่ซื้อนั้น อัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ 25 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ (เรื่องนี้ เป็นเรื่องสมมติ อัตราแลกเปลี่ยน ในตัวอย่างอาจไม่พ้องกับอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจริง)

ในทางบัญชี นักบัญชีจะบันทึกเครื่องจักรและหนี้สินในงบแสดงฐานะการเงินพร้อมกันด้วย จำนวน 25,000 บาท (เดบิต เครื่องจักร และ เครดิต หนี้สิน)

เมื่อมีหนี้สินเงินตราต่างประเทศ ก็มีความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน เพราะเมื่อถึงกำหนดจ่ายในวันที่ 30 กันยายน บริษัทจะไม่มีทางรู้ว่า หนี้ที่บริษัทต้องจ่าย จะมีจำนวนเท่าไร (เนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนที่เปลี่ยนไป)

บริษัทต้องการป้องกันความเสี่ยง จึงไปติดต่อกับธนาคารแห่งหนึ่ง เพื่อขอซื้อสัญญาล่วงหน้า ธนาคารส่วนใหญ่จะยินดีขายสัญญาล่วงหน้าให้ตามจำนวนเงินและกำหนดเวลาที่บริษัทต้องการ พร้อมทั้งระบุอัตราแลกเปลี่ยนกันล่วงหน้าในวันที่ทำสัญญา หรือที่เรียกว่า **อัตราล่วงหน้า (Forward Rate)**

การตกลงซื้อขายอนุพันธ์ทางการเงินกันต่อหน้า ตามจำนวน อัตรา และเวลาที่ตกลงกันนี้ ภาษาฝรั่งเรียกว่าเป็นการซื้อขายแบบ Over-the-counter ซึ่งไม่มีระเบียบแบบแผนอะไรมาก และเงื่อนไขก็เป็นไปตามที่ธนาคารแต่ละแห่งจะกำหนด บริษัทอยากได้สัญญาแบบไหนก็บอกมาทางธนาคารก็จะจัดหาให้ตามความประสงค์ (ตัวอย่างอนุพันธ์ทางการเงินที่สามารถซื้อขาย Over-the-counter นอกจาก Forward Contracts แล้วก็มี สัญญาแลกเปลี่ยน (Swaps) และ สิทธิเลือก (Options))

การซื้อขายแบบ Over-the-counter นี้แตกต่างจากการซื้อขายจากตลาดอนุพันธ์ ซึ่งมีระเบียบแบบแผนและข้อกำหนดเฉพาะเจาะจงตามที่ตลาดแต่ละแห่งกำหนด อนุพันธ์ทางการเงินที่สามารถซื้อขายจากตลาด คือ สัญญาอนาคต (Futures) และ สิทธิเลือก (Options) บริษัทสามารถซื้ออนุพันธ์พวกนี้ได้ตามตลาดต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วโลก

ในการซื้อสัญญาล่วงหน้าจากธนาคารครั้งนี้ บริษัทควรซื้อสัญญาที่มีจำนวนเท่ากับหนี้ที่มีอยู่ คือ 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ และระบุวันถึงกำหนด ให้เป็นวันที่ 30 กันยายนหรือวันที่ต้องจ่ายชำระหนี้ ส่วนอัตราล่วงหน้านั้น ธนาคารจะกำหนดขึ้นตามสูตรของธนาคารเอง

ตอนนี้มาสมมติกันว่าอัตราล่วงหน้า ณ วันที่ทำสัญญานั้น เท่ากับ 35 บาท ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ (กำหนดกันล่วงหน้า ณ วันที่ 30 มิถุนายน เพื่อนำไปใช้แลกเปลี่ยนเงินในวันที่ 30 กันยายน)

การซื้อสัญญาหน้านั้น เท่ากับเป็นการที่บริษัทสัญญาว่าจะซื้อดอลลาร์สหรัฐจากธนาคาร (บริษัทต้องการได้ดอลลาร์สหรัฐเพื่อนำไปจ่ายหนี้) และธนาคารสัญญา

ว่าจะขายดอลลาร์สหรัฐให้กับบริษัท ณ วันที่ 30 กันยายน ที่อัตราแลกเปลี่ยน 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์ โดยไม่สนใจว่า ณ วันนั้น อัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะเป็นเท่าไร

ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นวันที่ 30 กันยายน อยู่ที่ 40 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ บริษัทก็จะซื้อดอลลาร์สหรัฐจากธนาคารที่อัตราแลกเปลี่ยน 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ เพื่อนำไปใช้หนี้ (เกิดกำไรจากสัญญาล่วงหน้า 5 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ) แต่ในขณะเดียวกัน บัญชีเจ้าหนี้ที่บันทึกไว้จำนวน 25,000 บาท ก็จะเพิ่มขึ้นเป็น 40,000 บาท (ขาดทุน 15 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ) สรุปว่าในการป้องกันความเสี่ยงครั้งนี้ บริษัทสามารถลดความเสี่ยงไปได้ 5 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ส่วนผลขาดทุนอีก 10 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐนั้น ถือเป็นจำนวนที่ต้องจ่ายเพื่อป้องกันความเสี่ยง เปรียบเสมือนค่าเบี้ยประกันที่บริษัทต้องจ่ายในการรับประกันกันทั่วไป นั่นคือ แนวคิด แต่จะบันทึกบัญชีอย่างไร นั้นเป็นเรื่องของบัญชี)

ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นวันที่ 30 กันยายน เป็น 30 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ บริษัทจะต้องซื้อดอลลาร์สหรัฐจากธนาคารที่อัตราแลกเปลี่ยน 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ (ขาดทุน 5 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ) ย้ำว่าบริษัทจำเป็นต้องซื้อดอลลาร์สหรัฐจากธนาคารที่ 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ แม้ว่าบริษัทจะสามารถซื้อดอลลาร์สหรัฐจากที่อื่นได้ที่อัตรา 30 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ เพราะได้ทำสัญญาไว้อย่างนั้น ส่วนหนี้สินที่อยู่ในบัญชีก็จะเพิ่มจาก 25,000 บาทเป็น 30,000 บาท (ขาดทุน 5 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ) รวมขาดทุนทั้งสิ้น 10 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ เท่ากับกรณีแรก

ถ้าลองสมมติอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้น ไปเรื่อย ๆ จะพบว่า ตัวเลขขาดทุนของทุกตัวอย่างจะเท่ากับ 10 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐเสมอ

ในทางบัญชีถือว่า บริษัทได้ป้องกันความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพที่ 35 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ส่วนผลขาดทุนจำนวน 10 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ถือเป็นค่าใช้จ่าย

“จำไว้อย่างหนึ่งว่า ถ้าบริษัททำการจิกแซ็กเรื่องหนึ่งแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ที่จะทำการจิกแซ็กเรื่องอื่นๆ ด้วย ขนาดของที่มองเห็นจากงบการเงินยังจิกแซ็กขนาดนี้ มองที่มองไม่เห็นอย่างเงน การบริหารเงินบริหารหนี้ไม่รู้ว่าจิกแซ็กขนาดไหน หลับตานึกภาพกันเอาเองก็แล้วกัน

ในการป้องกันความเสี่ยงที่ต้องบันทึกในงบกำไรขาดทุน (ไม่ว่าจะจัดประเภทเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหาร หรือขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนก็ตาม)

ตอนนี้ก็มาถึงเรื่องเศร้า สำหรับบริษัทที่ไม่ได้ทำการป้องกันความเสี่ยงไว้ แต่บังเอิญต้องมาประสบกับอุบัติเหตุจากความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยน บริษัทตื่นมาพบกับความจริงว่า อัตราแลกเปลี่ยนได้เปลี่ยนไปแล้วและข้อกำหนดในมาตรฐานการบัญชี ก็กำหนดว่า บริษัทต้องนำผลขาดทุนที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยนทั้งจำนวนมาบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุนอย่างไม่มีทางเลือกเลย

ไม่มีทางเลือกเลย แต่ก็อยากจะหลีกเลี่ยง

นักบัญชีศรีธนญชัยจึงต้องเข้ามามีบทบาท โดยให้บริษัทนำผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนนั้น ไปบันทึกเพิ่มมูลค่าของสินทรัพย์ในงบแสดงฐานะการเงิน เพื่อจะได้ไม่ต้องรับรู้เป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุน

เอาเปรียบนักลงทุนและเพื่อนบริษัทด้วยกันอย่างแยบยล

นักลงทุนต้องระวัง ถ้าอ่านหมายเหตุประกอบงบการเงินพบว่าบริษัททำอย่างนั้น ก็รู้ว่า งบการเงินของบริษัทนั้นยังนำมาใช้ตัดสินใจลงทุนไม่ได้ ร้องนางบการเงินมาปรับปรุงตัวเลขให้ถูกต้องก่อน (ถ้าสินทรัพย์และกำไรขาดทุนสุทธิลงเท่ากับจำนวนผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้น) ถ้าไม่รู้จำนวนผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนจากรายการดังกล่าว เพราะบริษัทไม่ได้เปิดเผยข้อมูลไว้ ก็ตัดใจอย่าไปลงทุนในบริษัทนั้นเสียเลย จะได้ไม่เข้าเนื้อ

จำไว้อย่างหนึ่งว่า ถ้าบริษัททำการจิกแซ็กเรื่องหนึ่งแล้ว ก็มีความเป็นไปได้สูงที่จะทำการจิกแซ็กเรื่องอื่นๆ ด้วย ขนาดของที่มองเห็นจากงบการเงินยังจิกแซ็กขนาดนี้ ของที่มองไม่เห็นอย่างเงน การบริหารเงินบริหารหนี้ ไม่รู้ว่าจิกแซ็กขนาดไหน หลับตานึกภาพกันเอาเองก็แล้วกัน

ถึงตอนนี้ อาจจะพอเข้าใจแล้วว่า การป้องกันความเสี่ยงนั้นคืออะไรและบริษัทสามารถป้องกันความเสี่ยงด้วยวิธีใดบ้าง แต่เรายังมองไม่ออกว่า กรณีไหนบ้างที่บริษัทจะสามารถนำผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน ไปบันทึกรวมเป็นต้นทุนของสินทรัพย์ ได้อย่างถูกต้อง ตามที่ข้อกำหนดอนุญาต

คำตอบหาได้จากมาตรฐานการบัญชีที่ให้อย่างไว้ว่า บริษัทจะสามารถนำผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนไปบันทึกรวมเป็นต้นทุนของสินทรัพย์ได้ ถ้ากฎหมายควบคุมการปริวรรตเงินตรา ทำให้เกิดการล่าช้าในการแลกเงิน ช่วงที่เกิดการล่าช้านี้ ถือเป็นเหตุสุดวิสัย ที่ทำให้บริษัทไม่สามารถทำการป้องกันความเสี่ยงได้ กรณีนี้ บริษัทสามารถนำกำไรขาดทุนที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยนของหนี้สินที่ยังไม่ได้จ่าย (ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่เกิดการล่าช้านั้น) ไปรวมเป็นต้นทุนของสินทรัพย์ที่ซื้อเชื่อ

อธิบายแล้วยังมองไม่ออกว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เหตุผลที่มองไม่ออก ก็เพราะไม่เคยเห็นตัวอย่างจริง และที่ไม่เคยเห็นตัวอย่างจริงก็เพราะ ประเทศไทยไม่มีกฎหมายดังกล่าว อาศัยวิชาตรรกวิทยาขั้นพื้นฐานก็พอสรุปได้ว่า บริษัทไม่สามารถนำผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน ไปบันทึกรวม

เป็นต้นทุนของสินทรัพย์ได้ เพราะไม่เข้าเงื่อนไขที่มาตรฐานการบัญชีวางไว้ แถม การตีความมาตรฐานการบัญชีสากลฉบับที่ 11 (Standing Interpretations Committee: SIC 11) ยังได้ขยายความต่อไปอีกว่า กรณีที่รัฐบาลออกกฎหมายควบคุมการปริวรรตเงินตราที่ดี กรณีที่เกิดการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศที่จะนำมาแลกเปลี่ยน (อาจเกิดจากการกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย) ก็ดี หรือการที่บริษัทไม่สามารถทำการป้องกันความเสี่ยงได้ดี ล้วนแต่ไม่ใช่กรณีที่เกิดขึ้นทั่วไป จริง ๆ แล้ว ต้องเป็นกรณีที่คาดว่าจะไม่เกิดขึ้นบ่อย และต้องพิสูจน์ได้ว่าเป็นเหตุสุดวิสัยจริง ๆ

นอกจากนี้ SIC 11 ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ช่วงเวลาที่**ไม่สามารถป้องกันความเสี่ยงได้ ต้องเกิดขึ้นก่อนที่การลดค่าเงินจะเกิดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นทีหลัง** (เนื่องจากประสบการณ์

ที่เกิดจริงพบว่า หลังจากที่มีการลดค่าเงินเกิดขึ้น ธนาคารส่วนใหญ่จะไม่ยอมซื้อขายอนุพันธ์ทางการเงิน เพราะความเสี่ยงสูงเกินไป ทำให้บริษัทที่อยากทำการป้องกันความเสี่ยง ภายหลังการลดค่าเงิน ไม่สามารถทำได้ (และเงินบาทบาทซื้ออ้างไม่ได้) นอกจากนั้น SIC 11 ยังระบุว่า **สินทรัพย์ที่อยู่ภายใต้การพิจารณา ต้องซื้อภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี ก่อนที่การลดค่าเงินจะเกิดขึ้น**

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ยังไม่ได้พูดถึงถึงข้อกำหนดในมาตรฐานการบัญชีอีกข้อหนึ่งที่ว่า **การนำกำไรขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนของสินทรัพย์มาเป็นต้นทุนของสินทรัพย์ ต้องไม่ทำให้มูลค่าของสินทรัพย์สูงกว่า “มูลค่าที่คาดว่าจะได้รับคืน” ของสินทรัพย์นั้น** เพราะถ้าพูดถึง ก็จะต้องย้อนไปพูดถึงถึงการด้อยค่าของสินทรัพย์

ว่ากันทีละเรื่อง ดีกว่า อย่าเพิ่งเปิดประเด็นใหม่เลย